

РЕГІОНАЛЬНІ ТА СВІТОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ АГРОФОРМУВАНЬ КРУП'ЯНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

Постановка проблеми. Для України, аграрне виробництво є стратегічно важливою галуззю економіки. Фінансове забезпечення сільського господарства є одним з найбільш вагомих факторів, що забезпечує його економічний розвиток. За останнє ж десятиріччя аграрний експорт збільшився в 7,5 разів, досягнувши в 2012 році майже 18 млрд. дол. США. За цей час країна стала головним постачальником рослинної олії, увійшла до п'ятірки кращих експортерів зерна, впевнено закріпилася на ринку ячменю, кукурудзи та ріпаку. Головні покупці вітчизняного продовольства - країни Близького Сходу та Північної Африки, а також Росія, Індія, Китай, Іспанія. Наша країна може потроїти врожайність власної сільгосппродукції, світовий попит і ціна на яку стрімко зростають. Так, Україна цілком здатна щорічно експортувати близько 90-100 млн. тонн зернових. Проте, виробникам не вистачає зерносховищ і транспортних ресурсів, потрібна модернізація припортових терміналів.

Водночас, слід відзначити, що в останні роки в Україні сформувався клас великих виробників - агроформувань, які обробляють нині до 20 відсотків сільськогосподарських земель, застосовуючи сучасні технології інтенсивного виробництва зернових та технічних культур, маючи широку мережу заготівельних та збутових інфраструктурних об'єднань, маючи можливості напряму здійснювати експорт сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку агроформувань висвітлені у наукових працях вчених-економістів. До найбільш відомих належать наукові праці Алтухова А., Гладія М., Дем'яненка В., Лобаса М., Саблука П., Свірідова В., Ситника В., Худолій Л., Шпичака О., Щура М. та ін. Проте, комплексному дослідженню аспектів формування ринку круп'яних культур приділялося недостатньо уваги. Особливо актуальною ця проблема є сьогодні – в період реформування агропромислового комплексу.

Завдання дослідження полягає у вивченні сучасних тенденцій регіональних та світових особливостей розвитку агроформувань круп'яного підкомплексу, перспектив їх розвитку, основних напрямів активізації продовольчого сектора України.

Виклад основного матеріалу. Продовольча криза, що останнім часом відбувається в світі, надає можливості для розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні. З'являється можливість реалізувати свої конкурентні переваги, такі як значні запаси чорнозему, сприятливі природно-кліматичні умови, зручне розташування сільськогосподарських угідь, наявність дешевої робочої сили (рис. 1). Саме тому в Україні слід приділяти особливу увагу розвитку аграрного виробництва та втілювати заходи спрямовані на його підтримку.

Бізнес-групи з земельним банком в кілька десятків тисяч гектар землі сільськогосподарського призначення не входять до десятки найбільших. Кількість компаній і агроформувань в країні, що обробляють понад 10 тисяч га - вісім десятків. Керівники заявляють про плани збільшити свій земельний банк до сотні тисяч і більше гектарів землі. Для порівняння, у великих країнах Західної Європи компанії із земельним банком понад десять тисяч гектарів - одиниці. Там вважаються великими агропромисловими компаніями ті, у яких у власності або оренді 2-3 тисячі гектарів землі. За даними з відкритих джерел, до початку 2013 року найбільший земельний банк був у агрохолдингу UkrLandFarming - 532000 га. У трійку найбільших латифундистів в Україні увійшли також New Century Holding і Kernel Group, земельний банк яких склав 450 тис. га і 330 тис. га відповідно.

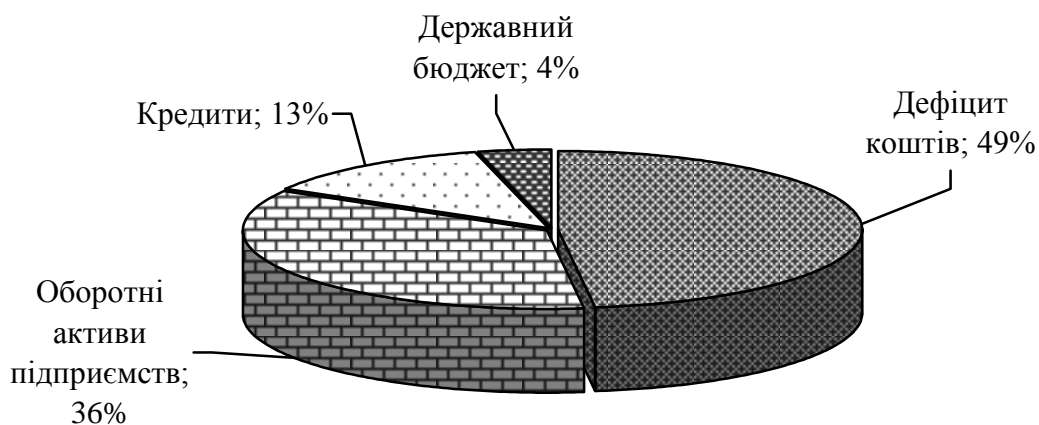

Рис. 1. Структура забезпечення аграрних підприємств України

Аналіз показує, якщо раніше активно розвивали свою діяльність в агропромисловому секторі групи, у яких основним напрямком діяльності було сільське господарство, то в останні роки цьому виду діяльності більше уваги стали приділяти фінансово-промислові та інші багатогалузеві групи. Прикладом тому можуть служити такі найбільші українські ФПГ, як «СКМ», «Приват», «Смарт-холдинг» та інші. Основною тенденцією в 2012 році продовжувала залишатися диверсифікація діяльності агроформувань.

Окремі великі агроформування продовжували активно здійснювати перелив капіталу в суміжні та інші галузі, в тому числі в розвиток логістики, створення транспортних компаній, виробництво біогазу та енергогенеруючих підприємств, виробництво агротехніки, з метою забезпечення основної діяльності. Визначилася ще одна тенденція в діяльності - створення власних банків і інших фінансових компаній, що дозволить їм оптимізувати фінансові потоки групи, а також використовувати інші можливості для підвищення ефективності бізнесу.

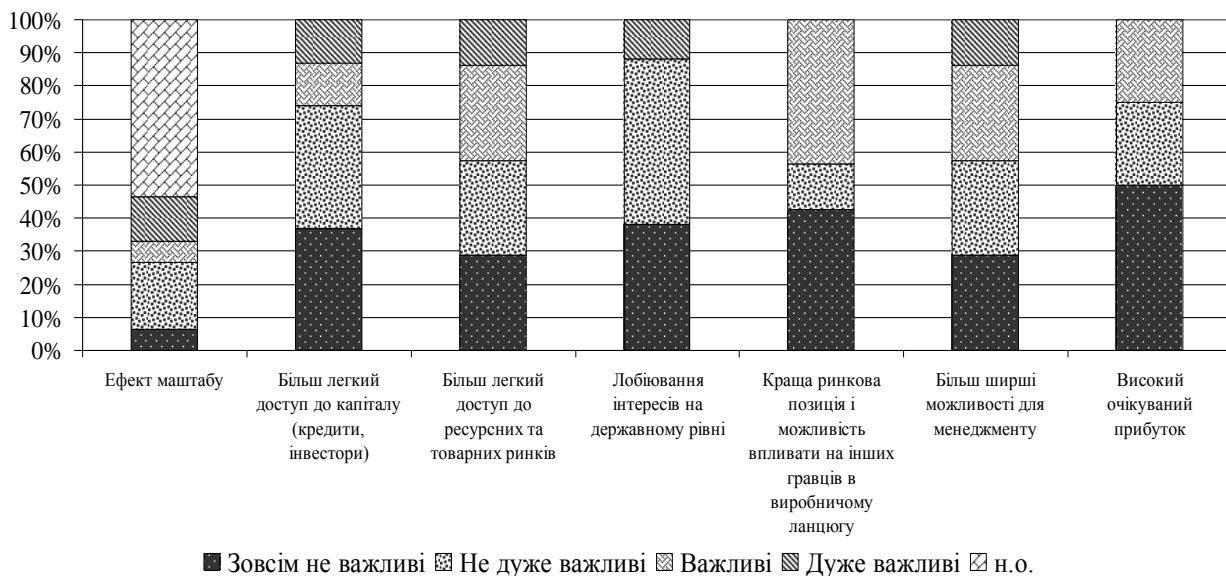

Рис.2. Причини створення агроформування

За даними Міністерства аграрної політики України, для розвитку інфраструктури аграрного ринку потрібно 180 млрд. грн. на найближчі 4-5 років. Одночасно основні засоби виробництва вимагають капіталовкладень для оновлення на суму 250 млрд. грн. на такий же період. Крім того, для забезпечення ефективної роботи галузі тваринництва потрібно 43 млрд. грн. на рік, рослинництва - 57 млрд. грн. на рік, тобто 100 млрд. грн. на рік. За останні роки нестача коштів складає близько 50%.

За даними FAO (Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН), на період 2015-2019 років, у порівнянні з періодом 2005-2009 років, в Україні прогнозується зниження виробництва свинини, а особливо яловичини. Тоді як, виробництво пшениці, олійних культур, кормового зерна та птиці, навпаки, збільшиться. Найважливішими причинами для створення агроформувань є доступ до капіталу, ресурсів і товарних ринків. Власне, це саме ті позиції, які відрізняють агроформування від середніх сільгоспдприємств, при порівнянні в цілому ефективності роботи. Серед інших важливих причин - найкраща позиція на ринку, можливість впливати на інших гравців у виробничому ланцюжку і взаємодоповнюваність іншими видами діяльності засновників.

До першої хвилі світової фінансово-економічної кризи багато компаній робили акцент на механічному накопиченні земельного банку, при цьому була не важлива ступінь обробки земель в управлінні. «Гарантована» увага інвесторів, підкріплена масовими спекуляціями з приводу світової продовольчої кризи, робила таку стратегію прибутковою.

За останні роки ситуація кардинально змінилася. Експансія залишається одним з ключових елементів стратегії (при цьому потрібно відзначити, що цілий ряд компаній призупинили масштабування на практиці), однак вона вже незмінно супроводжується поліпшенням кадрового складу і зміцненням фінансової ситуації. Кадри - це ключ до підвищення ефективності, а поліпшення фінансового стану - її результат. В даний час саме забезпечення ефективного виробництва є основним елементом стратегії всіх без винятку аграрних холдингів. Стратегії розвитку аграрних холдингів потребує довгострокової стратегії, яка не потребувала б в оперативних коригуваннях, особливо, в умовах нестабільної економічної ситуації в Україні і в світі (в останні роки) (рис. 3.).

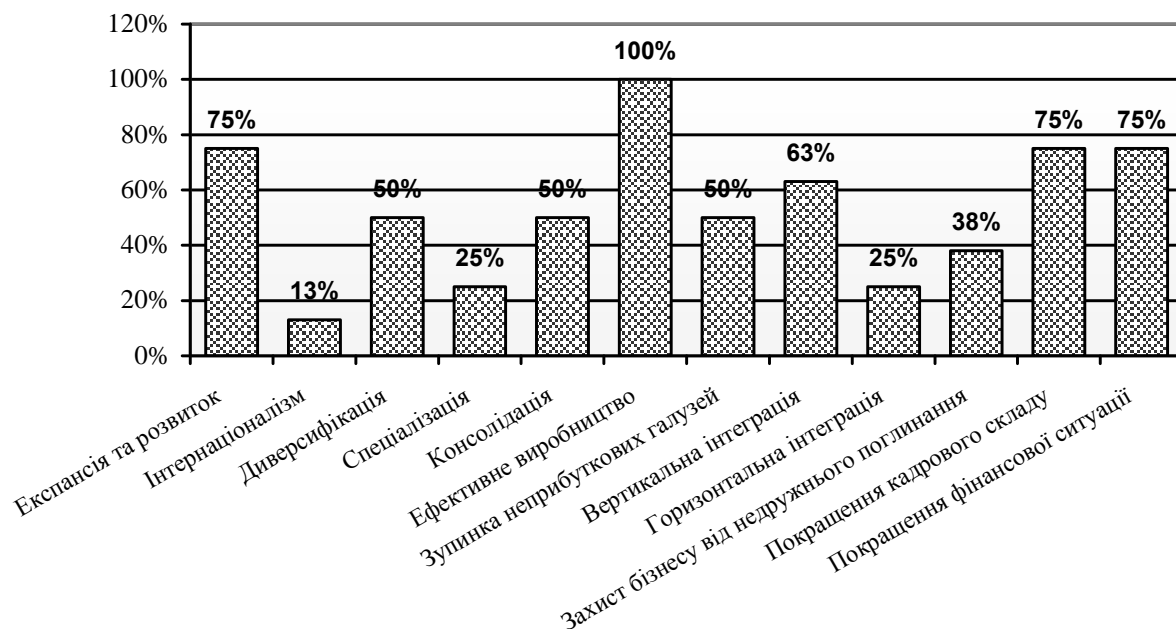

Рис.3. Стратегії розвитку агроформувань

Ефективності роботи агроформувань в більшості своїй становить 60-70% або навіть вище. Вибір стратегії безпосередньо пов'язаний з основними ризиками та перешкодами на шляху до підвищення ефективності виробництва агроформувань. У п'ятірку найбільш

поширених перешкод увійшли: брак висококваліфікованого персоналу, брак високоякісного менеджменту, зайва кількість робітників, ведення низько прибуткової діяльності і доступ до кредитних ресурсів.

Для забезпечення конкурентної переваги успішні компанії використовують ресурсний підхід (Resource Based View, RBV) при побудові стратегій. Підхід RBV-стратегії заснований на ресурсах компанії і здатності підприємства отримувати з них вигоди найефективнішим способом - вкрай важлива якість, що забезпечує стійкість конкурентоспроможності. Як тільки ресурси знецінюються, застарівають або починають копіюватися іншими компаніями, прибуток, який вони приносять, зникає. Ключовими ресурсами для агроформувань виступають: земля, капітал, менеджмент і праця. Для подальшої максимізації прибутку агроформувань надолужити розвивати здібності шляхом впровадження схем ефективної взаємодії між людьми та їх впливу на інші ресурси. Цінні і складні для імітації схеми використання ресурсів стануть основними компетенціями агроформувань (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння ключових фінансових показників крупних українських агроформувань та с/г компаній інших країн

	Маржа ЕВІТДА, %	Маржа ЕВІТ, %	Маржа прибутку, %
Кернел Груп	16,3	14,6	11,9
МХП	33	26	21
Авангард	44	41	36
Мілкіленд	17,1	13,5	8,5
Астарта Холдинг	46	40	36
Агротон	36	30	16
Холдинги України в середньому	34,6	27,4	27,5
США	12,1	8,2	3,6
Латинська Америка	12,9	-	-
Західна Європа	20,4	17,3	11,6
Східна Європа	7,9	3,4	3,4
Ближній Схід	15,2	4,5	4,9
Розвинуті країни Азії	6,6	3,3	4,4
Країни Азії, що розвиваються	17,7	12,1	8,8

Для збереження конкурентоспроможності українських агроформувань ключову роль відіграватимуть їх системи управління (структурний капітал) і трудові ресурси. Одним зі способів посилення і ускладнення для імітації структурного капіталу та підвищення ефективності може виступити перехід від функціональної до процесуальної організаційної культури. Система управління агроформувань на основі функціональної моделі використовує поділ праці і виробничої спеціалізації, а на основі процесно-рольової моделі - виділення бізнес-процесів. Переваги цієї моделі включають: здатність гнучкої реакції на зміни зовнішніх умов, постійне вдосконалення, акцент на командній роботі і швидкість трансформації бізнес-процесів. Так, нові технології, що впроваджуються одним підприємством, можуть бути запозичені іншим через якусь координуючу структуру. Процесний підхід на рівні холдингу також дозволяє більш повно реалізувати переваги міжгосподарської спеціалізації і знизити ризики.

Більшість експертів у сфері стратегії визнають, що інтелектуальний капітал більш цінний, ніж матеріальний. На відміну від матеріальних ресурсів, які можуть знецінюватися в процесі використання, знання збільшується, якщо воно використовується, і знецінюється, якщо не використовується. Саме завдяки здатності створювати знання компанії мають можливість досягати стійкої конкурентної переваги.

Висновки. На сьогоднішній день вітчизняні агроформування - одна з найефективніших форм ведення агробізнесу, забезпечують найбільший приріст сільськогосподарського виробництва України. Дані холдингові структури, інвестуючи в сільське господарство, прагнуть формувати повний цикл «виробництво - переробка - продаж», впроваджувати сучасні технології, оновлювати парк сільгосптехніки і забезпечувати активну присутність на ринках збуту. Українські агроформування демонструють високу прибутковість за рахунок зниження собівартості сільськогосподарської продукції. Але фактори, на яких заснована дана стратегія, не носять стійкого характеру. Для отримання високої ренти протягом більш тривалого періоду часу українським агроформуванням необхідно сфокусуватися на ефективному використанні не тільки матеріальних, але й нематеріальних ресурсів (людського і структурного капіталу).

Зараз держава не розмежовує аграрні компанії «за розміром» - на держпідтримку мають право всі підприємства, які мають статус сільгоспвиробника. Впровадження таких змін вимагає внесення відповідних корекцій в закон «Про державну підтримку сільськогосподарства України». Критерії, за якими буде визначатися, чи достатньо мале сільгосппідприємство для того щоб претендувати на держпідтримку, ще обговорюються. Уряд планує диференціювати фіксований сільськогосподарський податок за видами діяльності підприємств. Пропонується поділити на три категорії: на рослинництво, птахівництво та тваринництво. По перше - податківці пропонують ввести ставку ПДВ для сільгоспвиробників у розмірі 7%. Для інших платників податків, відповідно до Податкового кодексу, з 2014 року ця ставка складе 17%. Сьогодні аграрії не платять 20% ПДВ до бюджету. Ці гроші вони залишають у себе на спеціальних рахунках, які повинні використовувати на модернізацію та інвестиції у виробництво. Якщо норма буде реалізована, суми, які сьогодні йдуть на розвиток компаній, зменшаться в рази. Діючий в Україні фіксований сільськогосподарський податок (ФСП) поставив у привілейоване становище вертикально інтегровані структури. Агроформування, об'єднуючі в собі повний операційний цикл (виробництво-заготівля-переробка-торгівля) в умовах чинного законодавства, можуть без будь-яких обмежень оптимізувати ціни між своїми окремими підрозділами, що знаходяться на різних податкових режимах, і «перекидати» прибуток переробки і торгівлі на аграрне підрозділ, розмір податкових навантажень якого не залежить від обороту і рівня рентабельності.

Питання участі аграрних підприємств у формуванні держбюджету не може розглядатися ізольовано від інших завдань, що стоять перед галуззю. Отже говорити про суцільне скасування пільг поки передчасно, адже на тлі бюджетної напруги у держави немає адекватних компенсаторів втрат сільськогосподарських товаровиробників від зміни механізму оподаткування, при тому що за кордоном галузь потужно підтримується з бюджету.

У Європі оподаткування, як правило, диференційовано залежно від масштабів виробництва та організаційної форми ведення бізнесу. Для великого та середнього бізнесу застосовуються традиційні податкові інструменти - корпоративний прибутковий податок, універсальний акциз, майнові та соціальні податки. Для малого бізнесу (у сільському господарстві - для фермерів сімейного типу) передбачені альтернативні спрощені податкові механізми, метою яких є спрощення податкового адміністрування.

За рівнем державної підтримки аграріїв України переконливо відстає від інших країн світу. Пряма бюджетна підтримка становить в Україні всього 97 млн. грн., в той час, як у країнах ЄС - 50 млрд. Євро У сусідній Росії аграрії отримують від держави - близько 9 млрд. дол. США. Розподіл держпідтримки і податкових стимулів має бути пропорційним формі власності сільгосппідприємств. Необхідно залишити дотування з держбюджету тільки дрібних виробників, у той час як великі агроформування доцільно перевести на загальну систему оподаткування. Подібна податкова рокировка, стане додатковим джерелом для місцевих бюджетів.

Підсумовуючи все вище зазначене про діяльність агроформувань та проблеми, які сьогодні існують у сільському господарстві України, можна зробити висновок, що виникнення і розвиток агроформувань є результатом здійсненої аграрної реформи і, зокрема, земельної реформи. Їх вплив на підвищення ефективності використання виробничих ресурсів у сільському господарстві та інших сферах агробізнесу слід оцінювати позитивно. Діяльність агроформувань відповідає сучасним тенденціям розвитку аграрного виробництва, що характеризуються впровадженням новітніх технологій виробництва та його управління, а також глобалізаційним тенденціям.

Однак при цьому ми припускаємо, що мають розвиватися й інші організаційно-правові форми агробізнесу - сільськогосподарські підприємства і фермерські господарства, переробні та збутові компанії тощо. Загалом, потрібен баланс різних організаційно-правових форм ведення агробізнесу, для того щоб досягнути найкращого використання ресурсів - землі, капіталу, праці, підприємницьких здібностей людей. При цьому слід переглянути існуючу систему державної підтримки сільського господарства шляхом переходу від широко охоплених заходів за принципом «всім трішки» до цільових програм, зокрема з підтримки фермерів і малого не сільськогосподарського бізнесу на селі. Роблячи загальний висновок щодо діяльності агроформувань в Україні можна стверджувати, що їх роль в розвитку агробізнесу є значною і буде підвищуватися в перспективі. Буде продовжуватися процес концентрації сільськогосподарської землі агроформуваннями через її оренду та банкрутство неефективних аграрних підприємств. Цей чинник потрібно враховувати при розбудові аграрної політики держави та програм підтримки розвитку сільських територій. Державі потрібно сприймати агроформування як об'єктивну реальність і заходами державної політики спрямовувати їх діяльність в русло державної аграрної стратегії, зокрема і щодо розвитку сільських територій. Найперше це стосується системи оподаткування, що повинно вирішуватися в контексті загальної податкової реформи.

Анотація

В статті розглянуто регіональні та світові особливості розвитку агроформувань круп'яного підкомплексу. Досліджено особливості ефективного розвитку агроформувань в контексті державної політики та її підтримки.

Ключові слова: круп'яний під комплекс, агроформування, державна підтримка

Аннотация

В статье рассмотрены региональные и мировые особенности развития агроформирований крупяного подкомплекса. Исследованы особенности эффективного развития агроформирований в контексте государственной политики и ее поддержки.

Ключевые слова: крупяной подкомплекс, агроформирования, государственная поддержка

Annotation

The article deals with regional and global features of agricultural enterprises cereal podkompleksu. The features of effective development of agricultural enterprises in the context of public policy and its support.

Keywords: Groats under complex agricultural enterprises, government support

Список використаної літератури:

1. Гальчинський А. Складним шляхом реформ: деякі підсумки і перспективи / А. Гальчинський // Економіка України. – 2012. – № 6. – С. 4–12.

2. Гончаров В.М. Стратегічні засади ціноутворення за умов ризику та невизначеності в системі інноваційного розвитку економічної системи України / В.М. Гончаров., Д.В.Солоха, С.Л.Гладка, О.П. Висоцький. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. - 208 с.

3. Долішній М. Моделі державного регулювання в ринковій економіці / М.Долішній, М.Козоріз. – 2011. – № 6. - С. 13–22.

4. Романенко О.А. Рейтингова оцінка фінансового стану корпоративних підприємств холдингу / О.А. Романенко // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 127–133.